

Torsdag med THORS

"Har ordet **oförvägen** härletts ur verbet **våga** och varför har det i sådant fall i svenskan den nekande förstaveln **o-**, medan ordet i samma betydelse i tyskan heter **verwegen**?"

Med all sannolikhet har svenskan **oförvägen** kommit från det plattyska ordet **unvorwegen**, som kan ha betydelsen "oförfärad" liksom det svenska ordet. Stammen — **weg** — hör sannolikt samman med verbet **våga**; det plattyska ordet har också betydelsen "mycket tung", vilken egentligen torde ha varit "ovägbär".

Samme frågeställare undrar: "Allt oftare ser man numera ordet **serviett** stavat utan i: **servett**. Är det numera en godtagbar stavning?"

Faktiskt är formen **serviett** numera enbart finländsk. Akademiens ordlista upptar endast formen **servett**, och det finns allt skäl att använda den också hos oss, eftersom ordet väl av många, kanske de flesta, finlandssvenskar uttalas "servett".

En annan frågeställare har lagt märke till att det i tidningarna har använts en term **hjälpbiskop**, bl. a. på tal om den ortodoxa kyrkan hos oss. Den frågande undrar om detta inte är en dålig översättning av finskans **apulaispiispa** och föreslår i stället termen **biträdande biskop**. Även om termen **hjälpbiskop** eventuellt vore officiell i något kyrkosamfund, vill jag för min del instämma i frågeställarens åsikt. Jag menar att **hjälpbiskop** inte klingar bra; **biträdande biskop** har paralleller som t.ex. **biträdande överläkare** och **biträdande professor**.

Flera ortnamn har intresserat dagens frågeställare. Först skall jag rätta en tydning som jag framlade härnäst, nämligen av ortnamnet **Sexan**. Professor Åke Granlund och en insändare med lokalkännedom har påpekat att **Sexan**, ett bostadsområde i Vanda, har sitt namn av att det ursprungligen var bebott av sex familjer. Namnet är således ursprungligt svenskt och det

SERVETT är den form som borde användas också hos oss, inte serviett som numera enbart är en finlandism, säger prof. Thors i dagens epistel. Han nagelfar också ordet hjälpbiskop och diskuterar ett par ortnamn, som väckt huvudbry.

finska **Kuusikko** en korrekt översättning; bägge anspelar på räkneordet.

En frågeställare från en by nära min hemsocken säger om ett ortnamn att det skrivs och uttalas både **Ritikant** och **Rytikant**. "Vilket är rätt?"

I och för sig måste båda skriv- och uttalsformerna godtagas. Däremot skall det konstateras, att den ursprungliga formen nog är **Rytikant**. Namnet är egentligen ett finskt **Rytikanto**. **Ryti** är ett huvudsakligen dialektalt finskt ord för "(växten) vass" och **kanto** betyder "stubb". — Till de två andra ortnamn som frågeställaren nämner skall jag ta ställning, när jag har forskat i samlingarna på Folkkultursarkivet.

En kort anmärkning som föranleds av en fråga: "Är följande sats i en tidning god svenska: Vad Sverige kommer att hamna att inse är..."

Jag skrev nyligen några rader om felaktigt bruk av **hamna** ("få göra något" osv.). Den citeradesatsen är en illustration till detta felaktiga bruk. Det borde heta: "Vad Sverige kommer att få inse är..." eller "Vad Sverige blir tvunget att inse..."

Ett par insändare har sänt vänliga hälsningar, som jag tackar för.

Carl-Eric Thors

Torsdag med THORS

I rikssvenskan blandar man ofta mellan tveksam och tvivelaktig, men orden kan inte utan vidare ersätta varandra. Tveksam används om personer medan tvivelaktig företrädesvis bör gälla saker och förhållanden, påpekar prof. Thors.

En frågeställare citerar följande sats: "Ammunitionens genomslagskraft var god, men träffsäkerheten mera tveksam." Han konstaterar, att **tveksam** ger en förnimmelse, att "kulorna tvekade i flykten".

Det kan utan tvekan sägas, att **tveksam**, särskilt i rikssvenskan (men inte bara där), numera ofta förekommer i sammanhang, där man skulle vänta sig **tvivelaktig**. Med Erik Wellander i sista upplagan (1973) av "Riktig svenska" vill jag säga, att **tveksam** sägs om personer, **tvivelaktig** företrädesvis om saker och förhållanden. I insändarens exempel skulle jag säga, att "träffsäkerheten var tvivelaktig" (eller slumpmässig). Man talar om **tvivelaktiga fall** — jag skulle under inga omständigheter säga "tveksamma fall". Sammanblandningen mellan **tveksam** och **tvivelaktig** är, som det antyddes, en vanlig företeelse i rikssvenskan, men en så modern auktoritet som "Svensk handord-bok" (1966) varnar för den.

En annan frågeställare har fäst sig vid följande: "En dödsannons meddelade att X. avlidit." Kan en dödsannons meddela något?

För en normal språkkänsla fordrar **meddela** en människa som subjekt, alltså som handlande faktor: "Han meddelade mig, att hans bror hade dött." Verbet **meddela** kan också användas i fall, där en sammanslutning (av personer) informerar om någonting, t.ex. "Reuters telegrambyrå meddelade i går, att...". Ordet förekommer också utan utsatt subjekt, t.ex. "Det meddelas från

auktoritativt håll, att förbud har utfärdats". Det skulle alltså språkriktigt kunna heta: "Det meddelades i en dödsannons, att X. avlidit."

För rätt länge sedan frågade en insändare: "Ätminstone i Hangö användes ordet **pripel** för 'småsak'. Vad kommer ordet av? I ortodoxa kyrkan betyder **pripel** (försång) 'en helt liten sång'."

Jag tycker, att en betydelseutveckling från "liten sång" till "struntsak" verkar osannolik, i synnerhet som ordet för "liten sång" hör hemma i den ortodoxa kyrkan. Mer troligt förefaller det mig, att **pripel** hör samman med den ordstam som förekommer t.ex. i **prippla** "smärinna" och finns som förled, **prippele**, i sammansättningar som anger en liten kvantitet, i dialekter t.ex. om små kvantiteter mjölk.

En frågeställare från mellersta Österbotten ställde förra veckan frågor om vissa ortnamn. I dag tar jag upp ett namn som han skriver **Taltöurin**. Mina efterforskningar i ortnamnssamlingar från hans hemkommun har inte lett till resultat. Jag vågar förmoda, att **l**-et i namnet är långt: **Talltöurin**. Då blir namnet fullt klart för mig. **Tall** är givetvis trädnamnet, **töurin** är bestämd form av dialektordet **töur**, som inte är ovanligt i namn i skogsmarker i Vörå och Oravais och som ungefär betyder "kärrlagg". **Töur** — som i synnerhet finns i namn i de nämnda socknarnas utmarker, mot finnbygden till — kommer av finskans **töyry**, **töyrä** "liten kulle".

Till frågarens tredje ortnamn kommer jag nästa vecka.

Carl-Eric Thors